

Inger Limburg en Lucie van Rooijen

Algemeen Plat Nederlands in *Shuggie Bain*

Lucie van Rooijen (1972) studeerde Vertaalwetenschap aan de UvA en vond na de voltooiing van haar opleiding in 1996 via het vertalen van kunstboeken en luchtige Ik Vertrek-achtige romans haar weg naar de serieuze literatuur. Zo vertaalde ze o.m. werk van Simon Mawer, Elliot Pearlman, Donna Leon en Lisa Moore.

Inger Limburg (1968) studeerde Algemene Taalwetenschap en had al op jonge leeftijd een grote liefde voor taal. Ze volgde geen vertaalopleiding, maar rolde via via het vertaalvak in, en dat voelde als thuiskomen.

*Lucie en Inger kennen elkaar uit de muziekwereld en in 2013 vertaalden ze samen de eerste roman van Hanya Yanagihara, Notities uit de jungle. Die gezamenlijke vertaling beviel hun zo goed dat ze besloten hun samenwerking voort te zetten en sindsdien vormen ze een vast vertalersduo. Ze vertaalden onder meer werk van Laila Lalami, Ann-Marie MacDonald, Michael Ondaatje en Reif Larsen. Een groot pluspunt van samenwerken vinden ze ‘dat je van meet af aan vanuit twee perspectieven naar een tekst kijkt en soms wordt gedwongen van je eigen rotsvaste, maar niet altijd kloppende overtuigingen over taal af te stappen. De discussies die dat oplevert, komen het eindresultaat alleen maar ten goede’. *Shuggie Bain* van Douglas Stuart werd in 2020 bekroond met de Booker Prize. ‘Algemeen Plat Nederlands in *Shuggie Bain*’ – over de vertaling van plat Glasgows en zwaar Schots, en de gradaties van platheid – is een bewerkte versie van het gelijknamige verhaal dat eerder verscheen op de website van Athenaeum Boekhandels.*

Algemeen Plat Nederlands in *Shuggie Bain*

Shuggie Bain is het semi-autobiografische debuut van Douglas Stuart (1976), die opgroeide in Glasgow en nu in New York woont. De roman speelt zich af in het Glasgow van de jaren tachtig – de gitzwarte Thatcher-tijd, waarin armoede en werkloosheid hoogtij vierden – en vertelt het verhaal van de band tussen de gevoelige Hugh (Shuggie) Bain en zijn aan drank verslaafde moeder Agnes. Ze voelen zich geen van beiden thuis in hun omgeving: Agnes probeert zich te ontworstelen aan het arbeidersmilieu waarin ze is opgegroeid, terwijl Shuggie door zijn leeftijdsgenoten wordt gepest met zijn meisjesachtige gedrag.

Fonetisch accent en dialect

Stuart bedient zich van verschillende manieren om het contrast tussen Agnes en Shuggie en hun omgeving te illustreren, met taal als zijn opvallendste instrument. Waar vrijwel iedereen rondom Agnes en Shuggie plat-Glasgows of in elk geval met een zwaar Schots accent spreekt, heeft Agnes zichzelf en haar kinderen aangewend om *The Queen's English* te spreken – iets waar overigens alleen Shuggie echt zijn best op doet.

Het accent en het dialect zijn door Douglas min of meer fonetisch genoteerd. Daar wenden we vrij snel aan, al ging het ook weleens mis, zoals bij het zinnetje 'Are ye going tae a party?' Dat vertaalde de een als 'Ga je op theevisite?' Gelukkig keek de ander daarvan op (de vraag werd namelijk om middernacht gesteld) en konden we het op tijd verbeteren in: 'Ga je naar 'n feessie?'

Maar wat te doen met het plat Glasgows? Daarvoor konden we niet terugvallen op een specifiek dialect uit een Nederlandse streek of stad, want dan zouden we het verhaal overhevelen naar ons land en zou een belangrijk, zo niet het belangrijkste deel van de couleur locale verdwijnen. Gaandeweg hebben we een taaltje ontwikkeld dat we Algemeen Plat Nederlands hebben gedoopt: een potpourri van idiomatische uitdrukkingen, woorden die als volks kunnen worden beschouwd ('kennen' i.p.v. 'kunnen', 'motten' i.p.v. 'moeten', 'veels te', 'enigste', 'in enen'). Net als in het origineel hanteerden we een spreektaalige schrijfwijze, met bijvoorbeeld ingeslikte en samengetrokken klanken ('nie' i.p.v. 'niet', 'dawwe' i.p.v. 'dat we').

Voor de bijfiguren die geen dialect spreken, maar alleen met een Schots accent, hadden we kunnen besluiten dat accent neutraal te vertalen: Schots is immers een volwaardige taal en een woord als 'weans' is volstrekt gangbaar voor 'kinderen'. Maar omdat het Engels van Agnes zo duidelijk wordt afgezet tegen de Schotse tongval, moesten we toch ook deze mensen volks laten praten.

Eerst moesten we vaststellen hoe ver we zouden gaan met die fonetische weergave, waarbij we ons mede lieten leiden door recensies van Engelse lezers op de site Goodreads. De meesten genoten van het dialect, maar een kleine minderheid vond het uitermate storend. Iemand die vast zelf schrijversambities heeft,

verwoordde dat als volgt: ‘The phonetic phrases seem to pile upon one another in a relentless flurry of flawed reading, leaving me fairly flummoxed.’

Dit soort commentaren indachtig kwamen we tot de conclusie dat ook in het Nederlands het dialect best een beetje mocht schuren. De lezer zal er misschien aan moeten wennen of af en toe enige moeite moeten doen om te snappen wat er staat. Maar als de schrijver daarvoor heeft gekozen, dan zijn wij vertalers het hem verplicht dat ook te doen.

Vlakker, platter, even plat

Om het overzicht te houden, kwamen we gaandeweg uit op vier gradaties van platheid, met voor elk een stel vaste regels. Na verloop van tijd lieten we die strakke indeling iets meer varen. Ten eerste omdat we in ons enthousiasme toch iets te ver waren doorgeslagen bij de weergave van het zwaarste plat. Zo hadden we alle slot- en weggelaten in woorden als ‘lopen’ en ‘knieën’ en woorden zo veel mogelijk samengetrokken (‘a’k’ i.p.v. ‘als ik’), totdat we door onze meelezers op de vingers werden getikt: de leesbaarheid leed er te zwaar onder. Een zin als deze vergt immers nogal wat van de lezer: ‘En dan kenne we nie eens met de hele familie op vekansie.’

Ten tweede bleek het natuurlijker over te komen als we niet al onze zelf opgelegde regels heel strikt handhaafden. In de ene situatie moest iemand iets netter spreken dan in de andere, en er waren gevallen waarin de zin gewoon niet lekker bekte als we te consequent waren. Uit onze uitvoerige mailwisseling met de auteur kwam telkens naar voren dat hij juist die natuurlijke stijl belangrijk vond. Tot op de dag voor inlevering zijn we dan ook aan het dialect blijven schaven.

Meestal lukte het om het Nederlands ongeveer even plat te krijgen als het origineel:

‘I realized tonight wis the first time I’d could be sure ye had actual legs,’ he laughed. ‘That ye wurny just some petrol-station stool from the waist down.’

‘Ik bedenk in enen da’k nu pas zeker weet dajje echte benen heb,’ zei hij lachend. ‘Dajje geen kassakruk ben vanaf je middel.’

Soms werd een platte zin uit het origineel te krampachtig of konden we domweg geen ‘lekkere’ Nederlandse tegenhangers vinden, en besloten we de zin iets te vervlakken:

‘Wit are the pair of ye stauning there all glaikit fur?’

‘Wat staan jullie daar nou te koekeloeren?’

Gelukkig konden we dat op een andere plek dan weer compenseren door juist een volksere variant te creëren dan in het origineel:

'I'm just after having Janice McCluskie drag her Mongoloid son across those weeds to me. (...) I'm sat here with my dress unbuttoned down to my God's glory and that pair of mouth-breathers gawping down at me.'

'Daarnet nog komt Janice McCluskie aanzetten met dat mongooltje van d'r. [...] Zit ik hier met me tieten half uit me jurk en dan gaat dat stel flapdrollen me uitgebreid aan lopen gapen.'

Ons Algemeen Plat Nederlands lokt veel reacties uit. Ook kritische. Daarmee zouden we misschien wel kunnen stellen dat onze missie geslaagd is: het schuurt. Wie weet heeft iemand zelfs in de kantlijn geschreven: De fonetische frasen stapelen zich op met zo'n genadeloze furie van foeilelijke taal dat ik er flink confuus van werd.

Shuggie Bain was een feest om te vertalen. Hoorden we ergens op straat of op tv (de serie *Klem* bleek een goede inspiratiebron) een smeugig woord of uitdrukking, dan ging er subiet een berichtje naar de ander. We mochten dingen zeggen die we niet van huis uit hadden meegekregen en betrapten onszelf erop dat het Shuggie-taaltje in onze mails was geslopen, dus dat was even afkicken. Maar precies dat maakt ons vak zo fantastisch: al die werelden waar je een paar maanden in mag vertoeven en personages met wie je al die tijd mag optrekken.